

ВІН НАРОДЖУЄТЬСЯ НА СВІТ

Безсумнівно, найвидатнішою подією в його житті був самий факт його щасливого народження.

Знаменно й те, що з цього дня й до самої смерті його наймення так і лишилося власне невідоме для всіх, крім, звичайно, рідних батька та матері.

Дебела, але симпатична, сповитуха прийняла його кричущого з розшматованого й роз'ятреного материного лона і, тріумфуючи, рекла:

— Парубок буде!

Це був він. Так, парубком лишився він і на ціле своє недовге життя.

На вгороді в цей час цвіли сояшники. Біля перелазу рясніли рожеві мальви. Батько скрутив великого сояшника й підклав немовляті під голову.

— Рости щасливий і мудрий!

Потім зірвав ніжну мальву й дав щасливій матері до рук.

— Дмухни в нього мужність і цноту!

Безталанному батькові притьмом хотілося, щоб з парубійка був мудрагель і добродій. Але сам він не був ні кмітливий, ні кебетливий, і не мав дозвілля на добрі діла. Він викохував свині в сажу, сів жито й сплачував недоїмки після неврожаїв та падежу. Єдиним зиском були йому власні діточки, на яких падежу майже не було.

Він побажав дитинчаті ще довгого віку та доброго здоров'я, і пішов між свої свині. На цьому урочиста й святкова

частина скінчилася, і з цієї хвилини батько перестав розпізнавати новака від інших своїх спадкоємців.

Мати поклала малю на божницю, підтикалася й понесла свиням їсто. Тричі на день вона виймала одну зі своїх грудей і совала її немовляті між ясна. І ніжність, і цноту, що їх так щедро зичив синові батько, парубійко, отже, міг набути тільки таким неперевіреном способом — через материні сосці, з її молока. Але з цим же молоком усмоктував він і бацили традицій, злиднів, некультурності та безталання. І загалом — материні груди були в антисанітарному стані.

Коли минула належна кількість днів і дитинчатині очі почали добре розпізнавати околиці, мати замилувалася у вільну хвилину з їх особливої краси, променистості й лиску. Але батька це стурбувало й він нерішуче висловив побоювання: чи не сліпим, крий боже, вродилося це чергове цуценя.

Покликана на консультацію сповитуха — жінка стара вже, але досвідчена, — виконала традиційні маніпуляції із жаріною, запаленою тріскою й сонячним світляком. Чудні очі досконально реагували на світло. Неймовірний батько, проте, не вгамувався і висловив інше побоювання: чи не вроджено дурия привела, крий доле, його, пришелепувата дружина.

Це тяжко було зразу перевірити, і тому остаточне вирішення відкладено на пізніше, до якої-такої дозрілості народженого. Місцевий ескулап, відставний військовий фельдшер Гурій Максимович Удовиченко, подав здогад, що таке може свідчити за надзвичайну вроджену короткозорість. Але не мавши будь-якого авторитета поруч із вищепойменованою сповитухою (особою популярною не тільки в цьому селі, а й у цілій околиці), що, проте, такої думки не висловила, він прогнозу свого не обстоював і пішов додому, до своїх бджіл.

Отже, немовля передано під догляд і на виховання найстаршої з батькової генерації — тринадцятилітній Оксані. Таким чином, з другого місяця після «*cum natum*»¹ парубійко розпочав своє віднині самостійне, але багато від чого залежне, життя.

ПРИГОДА ДРУГА

ВІН ВИРУШАЄ В ШИРОКИЙ, АЛЕ НЕ БЕЗМЕЖНИЙ СВІТ

5-го серпня 1916 року, тобто саме перед «Спасом», у надвечірню й тиху годину, коли в сумирному надмістечковому аері тихо хлюпали передпразникові передзвони, із затишної провінціальної пристані відчалив ветхий пароплав.

Річку цю, де стояла тоді пристань, ще й досі не перейменовано й по-старому вона зветься Дніпро-Славута. Що ж до назви самої пристані, то її вже перейменовано двічі чи тричі, колишнє її ім'я стерлося на сторінках історії, і тому нема ніякої змоги нині навести його читачеві. До того ж тепер пристані цієї й зовсім нема, — її ще за часів громадянської війни зніс найближчий комгосп з причин абсолютної нерентабельності: місцеве населення через свою атавістичну некультурність у той час неспроможне було експортувати нічого, крім хліба, а цей товар, як відомо, після сплати продподатків за тих часів ішов на рідкі вироби високого градуса й споживався майже виключно самими ж продуцентами.

З цих причин, до 7-го листопада 1927 року, коли тут побудовано й відкрито нову районну електричну станцію на 20 000 кіловат, водяні ходаки минали цей затишний берег, і неவிбагливі туристи із чардака пасажирського пароплава мали нагоду милуватися й захоплюватися з його дичавини, марно шукаючи крізь скельця бінокля пустотливих наяд чи

¹ «*cum natum*» (лат.) — коли народився, тут: після народження

грайливих німф. Замість їх коли-не-коли манячив у куцах хвіст рябої корови, або ж задрипана спідниця пралі зневажала брутальним дисонансом сувору незайманість фарб прибережних хащів.

Але 5-го серпня 1916 року на цьому місці ще красувала новенька дощата пристань, яку збудовано за рік перед тим спеціально для найзручнішого експортування новобранців з околиць сільських нетрів на бучну арену світової війни.

Тим-то не дивно, що пароплав випроваджували не самі тільки привітні й запашні дзвони околиць церков. Ген дужче за передзвонні акорди лунав плач і голосіння скривджених матерів та жон, що в наївності своїй ніяк не хотіли перейнятися патріотичним ентузіазмом і пишатися зі славної долі, а в майбутньому й не менш славної смерті своїх гречко-сіїв і свинопасів.

Пароплав одплив і після нього лишилася тільки темна борозна в дніпрових хвилях та невгомні схлипування. Зате на чардаку було багато людей: тверезих, напідпитку й зовсім п'яних. Вони співали, грали на гармонь, свистіли, кахикали, верещали і т. ін., словом, на всі заставки силкувалися виявити свій сум, свій одчай. Вони стояли вздовж облавку суцільною лавою й некліпливо вдивлялися в рідний берег, аж поки зник він за немилосердним зворотом річища. Найчуліші з них і після цього лишалися стояти — хто втираючи сльози, хто горланячи сороміцької пісні, а більшість розбрелися по чардаку й взялися вечеряти, гуляти в карти, або просто радіти із друзями й ворогами своїми зі свого передчасно загубленого життя.

Остеронь від усіх, на самісінькому носі пароплава за купою традиційних у таких випадках лив, притулився один з пасажирів. Навіть найкороткозоріша людина помітила б зразу, що цьому юнакові не може бути ні 20, ні 19 років, і що ні в якому разі він не є із числа новобранців. Йому щонайбільше було сімнадцять літ — вік, ще замалий для того, щоб офірувати ним на полі брані.

Зрозуміла річ, що це здалося капітанові підозрілим,

Він відповідав за пароплав, за екіпаж, за пасажирство й не хотів, щоб йому знову нагоріло, коли б на найближчому етапі жандармерія зняла з чардака юного ентузіаста, що раніш, ніж це дозволено законом, схотів наложити життям своїм за віру, царя й вітчизну. Отже, справедливо міркуючи, що це черговий втікач на фронт і шукач геройських пригод, капітан закликав бортжандарма й витаскав хлопця з-за купи затишних лив.

— Паршиве цуценя! — зволав до честі матері безчесного пасажира обурений капітан. — Ти навчився розпізнавати військовий пароплав од пасажирського й добре знатимеш адресу білетної каси після прочухана в жандармському управлінні найближчої пристані. Будь певний, що тобі відпаде завзяття офірувати своїм куцим життям раніш положеної норми віку!

Капітан був щиро обурений із зухвалого наміру порушити законні приписи, а ще більше — перейнятий жалістю до своїх безщасних дітей, яким довелося б стати сирітками, коли б після цього чергового, і далеко не першого непорядку на його пароплаві, начальству урвався б терпець і воно заслало б його на фронт. Він стукнув по голові невдачу пасажира й збив йому грубого солон'яного бриля.

Бортжандарм був п'яний і нічим не міг допомогти ні капітанові, ні його жертві. Ноги йому ніяк не хотіли слухати наказів з мозкових центрів і раз у раз хвищали, як у щирого футболіста. Тому злощасний бриль, підкотившись до ніг блюстителя ладу, відскочив, як пружний м'яч і, шарахнувши від поручні облавку, м'якими спіралями спланував у хвилі.

Юний пасажир зостався без покришки і не міг уже сховати свого засоромленого й переляканого обличчя. Погляд йому безпомічно подвоївся. Одна половина виявляла цілковитий переляк перед всемогутніми господарями пароплава, друга — бігала по облавку й свідчила про пізне жалкування за необдуманим вирішенням їхати пароплавом, звідкіля й втекти навіть неможливо. Він, звичайно, не міг мовити й слова, і без опору дав відтаскати себе до камбуза, де колишня комора з-під

живої птиці правила тепер за тимчасову буцегарню для правопорушників з чардака.

Він сів у куток і заплакав.

Комора, проте, не була порожня. В другому кутку сидів інший правопорушник і старанно мастив птичим послідом садна на вилицях і підборідді. Вся його фізіономія була за півживого свідка мистецької роботи капітанових чи бортжандармових кулаків.

Він дав переплакати своєму товаришеві й тоді, більше знечев'я, аніж з цікавості, запитав:

— Скудова ти?

— З Бережан, — схлипнув знеславлений шукач геройських подвигів, — наша хата — третя край шляху на Київ. Тато викохують свині.

Така відповідь зовсім задовольнила випадкового супутника й він знову взявся до лікувальних процедур. Одначе, невгавне хлипання товариша з нещастя його розжалобило. Закінчивши свої маніпуляції, він відновив балачку.

— Не плач, — добросердно порадив він, — іншим разом будемо меткіші. Хай мене грім поб'є, а до схід сонця ми втечемо вдруге. Як тебе звуть?

Але на цей раз на відповідь були тільки ще дужчі ридання. Хлопча згадало, мабуть, щось дороге зі свого минулого життя чи спробувало уявити собі своє сумне майбутнє.

— Чуеш, парубче, не побивайся, — вкоськував його компаньйон. — Мене звуть Климом, а дражнять Шестипалим. Забудь плакати. Я от теж тікав, та клятий гак злапав мене за поли. Я замірявся вислизнути ще на пристані, саме як рубали причала, та, видать, не під слухну годину. А ти, значиться, аж тепер? Хіба до берега близенько?

— Але ж я й не тікав зовсім! — вже вголос зарюмсавав названий парубок. — Чого б я мав тікати, як мені саме на пароплав і треба?

І він звів своє заюшене й замузане обличчя. Крізь сльози, бруд і кривавицю блиснув його відвертий, довірливий

і цнотливий погляд. Клим Шестипалий, хоч і який смерк був у коморі, не міг не побачити, що перед ним сидить зовсім не солдат, а лиш зелений підліток.

— Тю! — здивувався Клим, — та ти ж ще, бігме, сосунець! Чого ж тебе забрато?

Парубійко зітхнув і ковтнув свої останні дитячі сльози. Віднині він мусив стати дорослою людиною.

— Я не тікав, — повторив він ще, сьак-так спокійно. — Я нишком сховався на пароплаві, щоб задурно доїхати до Києва.

— То ти не солдат... — розчарувався Клим. — Хіба воювати закортіло?

Але тут перший спокій таки зрадив парубка й він знову втонув у сльозах.

— Я на екзамен їду! — на два цілі від істерики зарепетував він.

— Куди?

— Вчитися хочу! На екстерна складати, щоб на фельдшера вийти.

«Екзамен», «екстерн» — ці слова не дійшли до Климового розуміння й він лишив їх без уваги. Тим паче, що «вчитися» і «фельдшер» і без того з'ясували йому стан речей. Він пильніше придивився до молодого співрозмовця й раптом перейнявся до нього пошаною.

— Хіба ти вчений? — трохи навіть заздро поцікавився він. — Це ж треба бути дуже вченим, щоб на фельдшера вийти?

— Не дуже, — відхлипнув йому парубчак. — Але я знаю більше, як треба. Коли б мені гроші, я б і їхню гімназію закінчив, та в батька дохнуть свині й він не годний мене вчити.

Протягом найближчих п'ятнадцяти хвилин обидва випадкові товариші були вже добре поінформовані один про одного.

Клим Шестипалий був чоловік без біографії й без минулого. Тобто — селянин. Він мав іти в солдати тільки за рік і через те досі ще не одружився. Першим помітним фактом у його життєписі було те, що його, через війну, потягли до війська на рік раніше, і другим — що, не схотівши розлучатися зі